

УДК 821.161.3+811.161.3

Солахаў А.В.
(Мазыр, Беларусь)

АКТЫЎНЫЯ ПРАЦЭСЫ ПРЫ ЎТВАРЭННІ СКЛАДАНЫХ НАЗОЎНІКАЎ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ

У статті на матеріалі мови білоруських публіцистичних текстів початку ХХІ ст. аналізується утворення складних іменників-неологізмів, продуктивність яких пояснюється необхідністю позначення нових, складних реалій об'єктивної дійсності і дією закону економії мовних засобів вираження. Аналіз показує, що високу продуктивність мають складні іменники із скороченими і зрізаними першими компонентами інтернаціонального характеру. Рідше використовується складання з опорними компонентами, рівними самостійному слову, а також роздільно оформлені іменники. Утворюються також гібридні утворення, де перший компонент – графічно незасвоєний.

Ключові слова: складні іменники-неологізми, утворення із зрізаними і зв'язаними першими компонентами, утворення із зв'язаними опорними компонентами, утворення з опорним компонентом, що рівний самостійному слову, роздільно оформлені іменники, гібридні утворення, словотвірна продуктивність.

В статье на материале языка белорусских публицистических текстов начала ХХІ в. анализируется образование сложных существительных-неологизмов, продуктивность которых объясняется необходимостью обозначения новых, сложных реалий объективной действительности и действием закона экономии языковых средств выражения. Анализ показывает, что высокой продуктивностью обладают сложные существительные с усеченными и связанными первыми компонентами интернационального характера. Реже употребляются сложения с опорными компонентами, равными самостоятельному слову, а также раздельно оформленные существительные. Используются также гибридные образования, где первый компонент является графически неосвоенным.

Ключевые слова: сложные существительные-неологизмы, сложения с усеченными и связанными первыми компонентами, сложения со связанными опорными компонентами, сложения с опорным компонентом, равным самостоятельному слову, раздельно оформленные существительные, гибридные образования, словообразовательная продуктивность.

The article deals with the analysis of complex nouns-neologisms formed in the language of social and political journalism at the beginning of the ХХІ-st century. The appearance of new words is explained by the need to denominate new ones, complex objects of our reality

© Солахаў А.В., 2012

and by the law of economizing language means of expression. It has been found out that complex nouns with international truncated and bonded first components are built more often than others. Complex nouns with main component equal to an independent word as well as separately written complex nouns are used more rarely. Besides hybrid compositions with first graphically non-adopted component are sometimes used too.

Key words: complex nouns-neologisms, complex nouns with truncated and bonded first components, complex words with main component equal to an independent word, separately written complex nouns, hybrid compositions, word-building efficiency.

Пачатак ХХІ ст. вызначаецца няспынным папаўненнем лексічнага запасу беларускай мовы за кошт запазычанняў з іншых моў і ўтварэння новых лексічных адзінак на базе ўласнага моўнага матэрыялу. Сярод неалагізмаў адну з самых прадуктыўных груп лексікі складаюць кампазіты. «Складаныя словы (разам з абрэвіятурамі і некаторымі сінтаксічнымі канструкцыямі), – слухна сцвярджае М. Р. Прыгодзіч, – уяўляюць адно з праяўленняў тэндэнцыі любой мовы (якой уласціва кампазітаўтварэнне) да эканоміі і сцісласці ў выражэнні. Лёгкасць, з якой утвараюцца ва ўсходнеславянскіх мовах новыя кампазіты, а таксама іх лексіка-семантычная празрыстасць ствараюць дабратворныя ўмовы для іх пастаяннага папаўнення як незаменных сродкаў стылёвай выразнасці, вобразнасці і эмацыянальнасці» [2: 180].

Вялікай словаўтваральнай здольнасцю вызначаюцца складанні са звязанымі і скарочанымі першымі кампанентамі. Пры разглядзе наватвораў у лексічным складзе беларускай мовы 90-х гадоў ХХ ст., напрыклад, В. У. Уласевіч падкрэслівае, што ў гэты перыяд «высокапрадуктыўным з’яўляецца ўтварэнне назоўнікаў-кампазітаў з першым звязаным кампанентам» [4: 4]. Найбольшую словаўтваральную актыўнасць, паводле яе слоў, праяўляюць складанні з каранямі **аўта-** (*аўтадызайн, аўтасродак, аўтаўладальнік* і інш.), **кіна-** (*кінабізнес, кіналегенда, кінамова, кінапрацэс, кінапрытча, кінарук, кінафорум* і інш.), **тэле-** (*тэлевынік, тэлекарціна, тэлеопера, тэлефорум* і інш.), **фота-** (*фотабізнес, фотавернісаж, фотакалаж, фотакрытык, фотанавела, фотапленэр* і інш.) [4: 4]. «Слоўнік новых слоў беларускай мовы» В. У. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч фіксуе кампазіты з кампанентамі *агра-, аўдыё-* (*аўдыё-*), *бія-, відэа-, гала-, дайв-, еўра-, інфа-, кібер-, кіна-, макра-, медыя-, мікра-, міні-, мульты-, нарка-, парна-* (*порна-*), *поп-, прома-, прэс-, псеўда-, радыё-, рэп-, тэле-, тэрма-, тэхна-, фіта-, фітнэс-, флэш-, фолк-* (*фольк-*), *фота-, эка-, электра-, этна-* і інш. [5].

Высокая прадуктыўнасць назоўнікаў-кампазітаў з першым звязаным або скарочаным кампанентам, якія, паводле «Беларускай граматыкі», у літаратурнай мове складаюць прадуктыўны тып [1: 288–289], захоўваецца да апошняга часу.

Вялікую актыўнасць праяўляюць наватворы з першым звязаным кампанентам **відэа-** (лац. *video* – гляджу, бачу) ‘які адносіцца да відэазапісу, узнаўлення выявы з магнітнага або іншага носьбіта’. У «Слоўніку новых слоў беларускай мовы» з гэтым кампанентам фіксуецца больш за 50 назоўнікаў-наватвораў [5: 92–97]. Аналіз мовы газеты «Звязда» (далей – Зв.) дае падставу гаварыць аб далейшым пашырэнні гнязда слоў з кампанентам **відэа-**: *відэаздымкі* ‘здымкі, якія робяцца з дапамогай відэаапаратуры’, *відэааператар* ‘спецыяліст, які здымае відэафільм’, *відэапанэль* ‘экран вялікіх памераў, які звычайна ўстанаўліваецца на сцяне будынка і служыць для адлюстравання тэкставай

і графічнай інфармацыі», *відафіксатар* ‘прыбор з усталяванай фотавідэакамерай, які выкарыстоўваецца для кантролю за рухам аўтатранспарту’, *відафіксацыя* ‘фіксацыя чаго-небудзь з дапамогай відэаапаратуры’, *відаэхроніка* ‘відэафільмы пра падзеі сучаснага грамадскага жыцця’, *відэарэканструкцыя* ‘спосаб узнаўлення прагляду з’явы, падзеі пры дапамозе відэаапаратуры’, *відэарэгістратар* ‘тое, што і відэафіксатар’, *відэатрэніроўкі* ‘комплекс фізічных практыкаванняў, запісаны на відэа’ і інш.: У *Мазыры ў суд перададзены матэрыялы скандальнай справы аб відэаздымках пад назвай «Парнаграфія з першакласнікамі»* (Зв., 2008, 2 сн.); ...*работу відэааператара на прыватнай фірме ён не страціў*... (Зв., 2009, 11 лют.); ...*сам ход галасавання будзе перыядычна адлюстроўвацца на тэлеэкранах і відэапанэлях* ля Палаца Спорту (Зв., 2009, 17 студз.); Мы *выкарыстоўваем два віды мабільных відэафіксатараў*; *З’яўленне сістэмы відэафіксацыі на дарогах дысцыплінуе вадзіцеляў* (Зв., 2009, 11 лют.); *Канал вядзе кругласутачнае вярчэнне, сумяшчаючы відэаэхроніку сусветных падзей і аўдыякамментарый на васьмі мовах*... (Зв., 2009, 3 лют.); ...*падчас прэс-канферэнцыі была паказана відэарэканструкцыя палёту «Ту-154» і пасадкі расійскага самалёта «Іл-76»*... (Зв., 2011, 20 студз.); *Ёсць запіс відэарэгістратара: дзве першыя машыны на вялікай хуткасці папераменна абганялі адна адну*... (Зв., 2012, 30 чэрв.); *Відэатрэніроўкі будуць даступныя на сайце www.unicef.by* (Зв., 2012, 27 ліп.).

Больш за 70 лексічных адзінак са скарачаным кампанентам *бія-* (грэч. *bios* – жыццё) ‘жыццё; жыццёвыя працэсы; біялагічны’ фіксуе «Слоўнік беларускай мовы» [3: 117–118]. У «Слоўніку новых слоў» з гэтым кампанентам падаецца 16 кампазітаў [4: 75–77]. Аб высокай прадуктыўнасці кампанента *бія-* сведчыць тое, што толькі за адзін дзень, 13 лютага 2009 г., у газетах «Звязда» і «Чырвоная змена» з ім выкарыстоўваецца 11 новых слоў: 2 – у «Звяздзе» (*біядзель* ‘біялагічнае дзельнае паліва’, *біяэтанол* ‘біялагічны этанол’) і 9 – у «Чырвонай змене» (далей – ЧЗ): *біяаб’яднанне* ‘аб’яднанне тых, хто займаецца вытворчасцю біялагічна чыстых прадуктаў’, *біявытворца* ‘вытворца біялагічна чыстых прадуктаў’, *біягаспадарка* ‘сельская гаспадарка, у якой займаюцца вытворчасцю біялагічна чыстых прадуктаў’, *біядвор* ‘тое, што і біягаспадарка’, *біяпарсючок* ‘парсючок, які вырошчваецца на аснове біялагічна чыстых прадуктаў’, *біяпрадукты* ‘біялагічна чыстыя прадукты’, *біятэхналогія* ‘тэхналогія вытворчасці біялагічна чыстых прадуктаў’, *біяферма* ‘тое, што і біягаспадарка’, *біяфермер* ‘фермер, які займаецца вытворчасцю біялагічна чыстых прадуктаў’: *Цяпер вытворчасць біядзелу арганізоўваецца на прадпрыемствах «Гродна-Азот» і «Магілёў-хімвалакно», яшчэ два заводы ў Мазыры і Бабруйску распачнуць вытворчасць біяэтанолу*... (Зв., 2009, 13 лют.); ...*свае правілы ўводзяць і біяаб’яднанні*...; *Ураджай біявытворцаў*... *значна меншыя, чым у традыцыйных фермераў*; *Адкуль натурпрадукт трапляе на прылаўкі? З біягаспадарак*; *Гаспадыня біядвара*...; ...*біяпарсючкі з цялятамі харчуюцца выключна біяпрадуктамі*...; *Самае галоўнае адрозненне біятэхналогіі ад традыцыйных сродкаў вытворчасці ў тым, што мы не выкарыстоўваем хімічныя ўгнаенні, пестыцыды*...; *Галоўны арыецір на біяферму – вэлізны вятрак*...; *Экалагічны надыход у біяфермераў адчуваецца ва ўсім* (ЧЗ, 2009, 13 лют.). Дапаўняюць гэты спіс наватворы *біябанк* ‘банк біялагічных прадуктаў’, *біяразнастайнасць* ‘разнастайнасць расліннага і жывёльнага свету’, *біябензін* ‘бензін, выраблены з раслін’: У *біятэхналагічным цэнтры ГрДАУ ўжо ствараецца біябанк эмбрыёнаў*... (Зв., 2009, 15 студз.); ...*важна не знічыць* ...

унікальныя ландшафты, дзікую прыроду, **біязнастайнасць**, чысціню азёраў, цішыню наваколя (ЧЗ, 2009, 19 чэрв.); **Біябензін** вырабляецца дзвюх марак... (Зв., 2009, 22 вер.).

У тэкстах сучаснай беларускай публіцыстыкі ўжываюцца таксама складаныя лексічныя адзінкі з наступнымі першымі кампанетамі:

1) *міні* (лац. *minimus* – найменшае) ‘невялікі па памерах або паводле значэння’: *міні-аквапарк* ‘басейн, у якім выкарыстоўваюцца элементы аквапарка’, *міні-гарадок* ‘невялікае пасяленне гарадскога тыпу’, *міні-гасцініца* ‘невялікая гасцініца’, *міні-ГЭС* ‘невялікая ГЭС’, *міні-завод* ‘саматужная ўстаноўка па вытворчасці самагонкі’, *міні-кавярня* ‘невялікая кавярня’, *міні-палігон* ‘спецыяльна адведзены невялікі ўчастак, на які вывозіцца смецце’, *міні-прэзентацыя* ‘невялікая прэзентацыя’, *міні-цеплаэлектрацэнтраль* ‘невялікая цеплаэлектрацэнтраль’, *міні-ЦЭЦ* ‘невялікая ЦЭЦ’, *міні-спектакль* ‘невялікі спектакль’: *Гэта не звычайныя дарожкі для «заплыву», а... міні-аквапарк...* (Зв., 2009, 3 сак.); *...гэта будзе сапраўдны міні-гарадок, прапіску ў якім атрымаюць амаль 11 тыс. студэнтаў...* (Зв., 2009, 20 чэрв.); *У Год роднай зямлі недастаткова, каб вясковыя міні-гасцініцы прапаноўвалі толькі ложкак і сняданак* (Зв., 2009, 25 лют.); *Свае першыя прапановы па будаўніцтве міні-ГЭС нашы спецыялісты падрыхтавалі яшчэ ў 1991 годзе* (Зв., 2009, 24 лют.); *...разбіты міні-завод, 1200 літраў брагі вылітыя на зямлю* (Зв., 2009, 3 сак.); *У вёсцы Селістрэнка адна сям’я ўжо набыла зямлю і цяпер займаецца будаўніцтвам лазні і міні-кавярні* (Зв., 2009, 18 лют.); *Буйназабарытнае смецце гаспадар можа сам вывезці на міні-палігон...* (там жа); *Парада 1. Прадумайце міні-прэзентацыю сябе* (ЧЗ, 2009, 12 чэрв.); *...будуецца міні-цеплаэлектрацэнтраль* (Зв., 2009, 12 мая); *Тут будзе створаны новая вытворчасць ДСП і міні-ЦЭЦ...* (Зв., 2009, 14 лют.); *Песня суправаджалася фактычна міні-спектаклем...* (Зв., 2012, 19 ліп.);

2) *інтэрнэт*- (англ. *Internet* – інфармацыйная сетка суветнага маштабу, доступ у якую ажыццяўляецца з дапамогай мадэма і камунікацыйнага праграмнага абсталявання) ‘які адносіцца да сеткі Інтэрнэт, звязаны з ёй’: *інтэрнэт-банк* ‘банк, плацяжы праз які ажыццяўляюцца ў сетцы Інтэрнэт’, *інтэрнэт-дзённік* ‘дзённік, размешчаны ў сетцы Інтэрнэт’, *інтэрнэт-пірацтва* ‘незаконнае прысваенне чужых грошай і тавараў праз выкарыстанне сеткі Інтэрнэт’, *інтэрнэт-пошта* ‘сувязь у сетцы Інтэрнэт; электронная сувязь’, *інтэрнэт-серфінг* ‘дынамічны пераход з сайта на сайт у сістэме Інтэрнэт з выкарыстаннем інтэрнэт-спасылак’, *інтэрнэт-сістэма* ‘сістэма у сетцы Інтэрнэт’, *інтэрнэт-спасылка* ‘спасылка на вэб-сайт’, *інтэрнэт-суполка* ‘аб’яднанне людзей, звязаных агульным інтарэсамі праз сетку Інтэрнэт’, *інтэрнэт-чэмпіянат* ‘чэмпіянат якой-небудзь інтэлектуальнай гульні, што праводзіцца ў сетцы Інтэрнэт’, *Інтэрнэт-плётка* ‘плётка, якая распаўсюджваецца праз Інтэрнэт’, *інтэрнэт-энцыклапедыя* ‘энцыклапедыя, размешчаная ў сетцы Інтэрнэт’: *У панядзелак у інтэрнэт-банку Карнелія Ёхансан убачыла неверагодную суму на сваім рахунку* (Зв., 2009, 28 лют.); *Малаядая сямейная пара з Магілёва выклала ў «Жывым журнале» (інтэрнэт-дзённік) справаздачу ў пяці частках пра свой чатырохдзённы адпачынак у сядзібе «Вязынка»* (Зв., 2009, 18 лют.); *Новая хваля інтэрнэт-пірацтва* (Зв., 2009, 14 крас.); *Самымі распаўсюджанымі відамі працы з пастаяннай прысутнасцю ў інтэрнэце з’яўляецца сеткавы серфінг, а таксама работа з інтэрнэт-поштай; У чым жа сакрэт прагляду рэкламных сайтаў і інтэрнэт-серфінга?; У Беларусі самай распаўсюджанай плацежнай*

інтэрнэт-сістэмай з'яўляецца грашовая сістэма WebMoney; Сецевы серфінг уяўляе сабой дынамічны пераход па розных інтэрнэт-спасылках з сайта на сайт... (ЧЗ, 2009, 30 студз.); І хоць самому Пятру Елфімаву кліп не даспадобы, інтэрнэт-суполка прыняла яго на ўра... (Зв., 2009, 30 крас.); Многія людзі, якія гуляюць у інтэрнэт-чэмпіянатах, зарабляюць покерам значна больш, чым на сваёй афіцыйнай рабоце (Зв., 2009, 11 чэрв.); Масла ў агонь паквольных інтэрнэт-плётка дадае той факт, што ні ўладальнік мясной кампаніі, ні сама спявачка практычна не каментуюць падзеі... (ЧЗ, 2012, 19 ліп.); ... найбуйнешая інтэрнэт-энцыклапедыя Wikipedia на суткі спыніла сваю працу (ЧЗ, 2012, 19 ліп.);

3) *рок-* (англ. *rock* – напрамак філасофскага і сацыяльнага зместу ў сучаснай музыцы, які выкарыстоўвае электрамузычныя, ударныя і іншыя інструменты) ‘які адносіцца да рок-музыкі, звязаны з ёй’: *рок-альбом* ‘музычны альбом з запісам рок-музыкі’, *рок-анархія* ‘ўседазволенасць пры стварэнні і выкананні рок-музыкі’, *рок-манархія* ‘прытрымліванне пэўных правілаў пры стварэнні і выкананні рок-музыкі’, *рок-выканаўца* ‘выканаўца твораў рок-музыкі’, *рок-кароль* ‘выканаўца, які дасягнуў найбольшага поспеху ў выкананні твораў рок-музыкі’, *рок-княжна* і *рок-князь* ‘рукаўца, якая дасягнула найбольшага поспеху ў выкананні твораў рок-музыкі’, *рок-прэмія* ‘прэмія за перамогу ў конкурсе на лепшае выкананне твораў рок-музыкі’, *рок-сцэна* ‘выканаўцы твораў рок-музыкі’: *Дзе спрэчак практычна не было – гэта ў намінацыі «Лепшы рок-альбом» (Зв., 2009, 28 лют.); Сяргей Міхалок, да радасці прыхільнікаў, заклікаў да знішчэння рок-манархіі і ўсталявання рок-анархіі...; Сёлетняя традыцыйная цырымонія ўручэння ўзнагарод лепшым рок-выканаўцам Беларусі стала трынаццатай па ліку...; ...быў уручаны шэраг спецыяльных прызоў – напрыклад, першым рок-каралям...; ...тытул новай рок-княжны атрымала вакалістка гурта «Дзеці дзяцей» актрыса Ганна Хітрык; Рок-князьёнымі паспелі набываць і таго менш людзей...; Разам з тым, сёлетняя рок-прэмія ў пэўным сэнсе стала першай – першай вязной (Зв., 2009, 17 сак.); ...калі акінуць позіркам айчынную рок-сцэну, то стане зразумела, што галоўныя канкурэнты гурта летась не апраўдалі чаканняў сваіх прыхільнікаў (Зв., 2009, 11 лют.);*

4) *аўта-* (фр. *auto(mobile)* – аўтамабіль) ‘аўтамабільны; які звязаны з аўтамабілямі’: *аўтаімпарцёр* ‘кампанія, якая імпартуе аўтамашыны’, *аўтакампанент* ‘састаўная частка аўтамашыны’, *аўтаабслугоўванне* ‘сістэма абслугоўвання і рамонт аўтамабіляў’, *аўтадылер* ‘асоба або фірма, якія займаюцца перапродажам аўтамашын’, *аўтахлам* ‘пакінутыя ўладальнікамі аўтамашыны з-за іх непрыгоднасці для далейшай эксплуатацыі’, *аўтакруіз* ‘круіз на аўтамашынах’: *...Мэтазодна было б набыць ПАК “Зоркі” найбуйнейшым айчынным аўтаімпарцёрам... (Зв., 2008, 29 лют.); Ніжагародцы набываюць у беларусаў рухавікі і аўтакампаненты, шыны... (Зв., 2008, 28 крас.); Паглядзіце, колькі маладых людзей працуе ў прыватным сектары на тых жа папулярных мінскіх рынках «Ждановічы» і «Уручча». А ў ...аўтаабслугоўванні? (ЧЗ, 2009, 16 студз.); ...перавод на рахунак аўтадылера банк будзе рабіць у беларускіх рублях... (Зв., 2009, 26 лют.); Як ачысціць нашы гарады ад аўтахламу? (Зв., 2012, 19 ліп.); Завершыцца аўтакруіз у надзелю канцэртаў афганскай песні. (Зв., 2012, 21 ліп.);*

5) *поп-* (англ. *pop < pop(ular)* – папулярны) ‘які адносіцца да поп-музыкі; папулярны’: *поп-альбом* ‘музычны альбом з запісам поп-музыкі’, *поп-выканаўца* ‘выканаўца твораў поп-музыкі’, *поп-спявак* ‘выканаўца твораў поп-музыкі’: *У намінацыі «Лепшы поп-*

альбом» канкурэнцыя была вельмі моцнай: летась выдалі дэбютныя пласцінкі як ніколі многа **поп-выканаўцаў**; Але для знакамітага **поп-спевака** надышлі не самыя лепшыя часы... (Зв., 2009, 28 лют.);

6) **энерга-** (грэч. *energia* – дзеянне, дзейнасць) ‘які мае адносіны да энергіі’: **энергазберажэнне** ‘ашчаднае выкарыстанне электраэнергіі’, **энергаэканамічнасць** ‘здольнасць да эканоміі электраэнергіі’: ...*вялікая ўвага надаецца пытанням энергазберажэння*... (Зв., 2009, 24 лют. – С. 4); ...*варта звяртаць увагу на клас энергаэканамічнасці той ці іншай мадэлі* (ЧЗ, 2009, 16 студз.);

7) **агра-** (грэч. *agrus* – поле) ‘які адносіцца да землекарыстання; аграрны’: **аграэкалогізм** ‘разнавіднасць турызму – адпачынак у вёсцы або ў нацыянальным парку з мэтай экалагічнай адукацыі і знаёмства з нацыянальным бытам, фальклорам, традыцыямі і звычаямі жыхароў пэўнага рэгіёну’, **аграэкспансія** ‘далучэнне эканамічна развітым сельскагаспадарчым прадпрыемствам да сябе эканамічна слабых сельскагаспадарчых гаспадарак’: ...*Указ Прэзідэнта № 372 «Аб мерах на развіцці аграэкалогізму ў Рэспубліцы Беларусь»*... (Зв., 2009, 25 лют.); ...*добрая аграэкспансія агракамбіната «Ждановічы» распаўсюдзілася і на суседні раён*... (там жа);

8) **аўдыё-, аўдые-** (лац. *audio* – слухаю) ‘які адносіцца да запісу і ўзнаўлення гуку’: **аўдыёматэрыял** ‘гукавая інфармацыя, запісаная на плёнку або дыск’, **аўдыекаментарый** ‘узнаўленне каментарыя, запісанага на плёнку або дыск’: ...*экспертная група праслухае дасланыя аўдыё- і відэаматэрыялы*... (Зв., 2009, 24 лют.); *Канал вядзе кругласутачнае вяртанне, сумяшчаючы відэахроніку сусветных падзей і аўдыекаментарый на васьмі мовах*... (Зв., 2009, 3 лют.);

9) **кібер-** (грэч. *kybernētikē* – майстэрства кіраваць) ‘кібернетычны; які звязаны з выкарыстаннем камп’ютараў, асабліва ў сетцы Інтэрнэт’: **кібервыклік** ‘выкарыстанне сеткі Інтэрнэт, якое ідзе ўразрэз з агульнапрынятым’, **кіберзлачынства** ‘злачынства, звязанае з незаконным атрыманнем грошай і тавараў праз выкарыстанне сеткі Інтэрнэт’: **Кібервыклікі**. У Беларусі пачашчаюцца выпадкі камп’ютарных злачынстваў; ... *колькасць кіберзлачынстваў расце*... (Зв., 2009, 19 лют.);

10) **мульти-** (лац. *multi* – дзеянне, дзейнасць) ‘які мае адносіны да мультыплікацыі; мультыплікацыйны’: **мультипарад** ‘паказ з якой-небудзь нагоды шэрагу мультфільмаў’, **мультисерыял** ‘серыял мультфільмаў’: **Мультипарад на-беларуску** (назва артыкула); *Ёсць ужо тры часткі гэтага мультисерыяла*... (Зв., 2009, 16 крас.);

11) **анлайн-** (англ. *online* – на лініі) ‘які звязаны з анлайнам, працуе ў фармаце анлайн’: **анлайн-дзённік** ‘дзённік, размешчаны ў сетцы Інтэрнэт; інтэрнэт-дзённік’, **анлайн-інтэрв’ю** ‘інтэрв’ю, якое даецца праз сетку Інтэрнэт’: *Інтэрнэт дае вялікае мноства магчымасцяў пазнаёміцца праз розныя сэрвісы: чаты, ІСQ, форумы ды розныя анлайн-дзённікі* (Зв., 2008, 31 студз.); *Учора ў анлайн-інтэрв’ю ...Аркадзь ДВАРКОВІЧ агучыў сваё бачанне стыпендыяльнага забеспячэння расійскага студэнцтва*... (Зв., 2011, 20 студз.);

12) **прома-** (англ. *promotion* – садзейнічанне) ‘рэкламны’: **прома-прадукцыя** ‘рэкламная прадукцыя’, **прома-пакет** ‘набор рэкламнай прадукцыі’: ...*беларуская дэлегацыя прадэманструе на «Еўрабачанні» адмысловую прома-прадукцыю*...; *Сёлета ў прома-пакеце – як традыцыйныя паштоўкі, постары, кампакт-дыскі, партфоліо, так, напрыклад, і буклет з маляўнічымі беларускімі краявідамі*... (Зв., 2009, 30 крас.);

13) *фолк-* (англ. *folk* – народны) ‘які адносіцца да стылю фолк’: *фолк-музыка* ‘музыка ў стылі фолк’, *фолк-альбом* ‘музычны альбом з запісам фолк-музыкі’: У чатырох намінацыях – «*Лепшы дэбютны альбом*», «*Лепшы рок-альбом*», «*Лепшы поп-альбом*», «*Лепшы фолк-альбом*» – пераможцы вызначаліся на сярэднім бале...; *Увогуле, у напрамку фолк-музыкі саборнічалі за ўзнагароду як мінімум 5 моцных праектаў* (Зв., 2009, 28 лют.) і інш.

Прадуктыўнасць назоўнікаў-кампазітаў з першым звязаным або скарачаным кампанентам інтэрнацыянальнага характару тлумачыцца імкненнем да эканоміі моўных сродкаў, а таксама ўплывам англійскай мовы на лексічную і словаўтваральную сістэмы беларускай мовы.

Складаньня назоўнікі з апорным звязаным кампанентам сустракаюцца радзей. Фіксуюцца ўтварэнні з кампанентамі *-тэрапія* (грэч. *therapeia* – лячэнне) ‘метад лячэння захворванняў’ і *-манія* (грэч. *mania* – шаленства, захапленне, цяга) ‘любоў, цяга да таго, аб чым гаворыцца ў першай частцы’: *водаратэрапія* ‘метад лячэння захворванняў з дапамогай вады’, *аромафітатэрапія* ‘метад лячэння захворванняў з дапамогай водару раслін’, *колератэрапія* ‘метад лячэння захворванняў з дапамогай колераў’, *гульняманія* ‘захапленне азартнымі гульнямі’, *крэдытаманія* ‘цяга браць крэдыты ў банках’: *Сюды можна прязджаць, каб прайсці майстар-клас, набыць саджанцы, прайсці курс водара-і вітамінатэрапіі* (Зв., 2009, 18 лют.); *Аромафітатэрапія – гэта ўжо водарныя кактэйлі на падставе эфірных алеяў* (Зв., 2009, 3 сак.); *Прыняць сеанс колератэрапіі можа кожны, хто пажадае* (Зв., 2009, 13 чэрв.); *Не так даўно з’явілася новая псіхалагічная залежнасць – крэдытаманія. Яна ўжо стала на адзін узровень з гульняманіяй* (Зв., 2009, 1 кастр.);

Прадуктыўнасцю вызначаюцца назоўнікі-неалагізмы з апорным кампанентам, роўным самастойнаму слову, сярод якіх шырока ўжываюцца кампазіты з падпарадкавальнымі адносінамі асноў: *імпартазамышчэнне, крэдытаатрымальнік, магніталячэнне, самазанятасць, спермапрадукцыя, цепланосьбіт: ...праблемы імпартазамышчэння будуць заўсёды актуальныя для Камітэта дзяржакантролю* (Зв., 2009, 26 лют.); *...банкі даволі пільна разглядаюць прыбытак крэдытаатрымальніка* (там жа); *Магніталячэнне на апаратах «Гемаспек» – надвеннае абраменьванне крыві пастаянным магнітным полем – добра выкарыстоўваць пры бранхіальнай астме, цукровым дыябеце, адхіленнях у паказчыках крыві* (Зв., 2009, 3 сак.); *...агратурызм ... забяспечвае самазанятасць насельніцтва* (Зв., 2009, 26 лют.); *Магчыма, з сістэмы астуджэння рэактара ў адкрыты космас натрапіў цепланосьбіт – каліева-натрыевы расплаў* (Зв., 2009, 23 студз.); *...бык, трапіўшы на племтрадпрыемства, сваёй спермапрадукцыяй будзе паляпшаць паглоўе буйной рагатай жывёлы...* (Зв., 2009, 15 студз.); *Па адной з версій, цепланосьбіт маглі падпаліць сонечныя прамяні...* (Зв., 2009, 23 студз.) і інш.

Нярэдка выкарыстоўваюцца раздзельна аформленыя складанні тыпу *вечарына-прэзентацыя, палітык-гей, стол-фантан, сядзіба-намінант: ...у дзень народзінаў была арганізавана вечарына-прэзентацыя* (Зв., 2009, 26 лют.); *...экранізацыя гісторыі жыцця першага амерыканскага палітыка-гея «Харві Мілк»... узяла... 2 «Оскары»* (Зв., 2009, 24 лют.); *Зоя Аляксандраўна... прыдумала канструкцыю стала-фантана...* (Зв., 2009, 18 лют.); *Усе гэтыя думкі наваяла паездка па сядзібах-намінантах Мінічыны* (там жа) і інш.

У газетных тэкстах іншы раз ужываюцца гібрыдныя ўтварэнні, першым кампанентам якіх выступае запазычанае, графічна незасвоенае слова: *PR-менеджар, SMS-запыт, web-дызайнер, web-журналістыка, VIP-узровень: PR-менеджар* кампаніі «Аўтапрамсэрвіс» Дзяніс Скарабагатаў (Зв., 2007, 15 мая); *Фармат SMS-запыту фарміруецца наступным чынам...* (Зв., 2009, 24 чэрв.); *Выдалена можна працаваць... праграмістам, фатографам альбо web-дызайнерам* (ЧЗ, 2009, 30 студз.); *...студэнты БДУ па спецыяльнасці «web-журналістыка»...* (Зв., 2009, 9 крас.); *Прыемна, што сустрэчы мелі статус і VIP-узроўню* (Зв., 2009, 17 сак.) і інш.

Такім чынам, словаўтваральная прадуктыўнасць складаных назоўнікаў у мове беларускіх публіцыстычных тэкстаў пачатку XXI ст. з'яўляецца высокай і абумоўліваецца неабходнасцю абзначэння новых рэалій аб'ектыўнай рэчаіснасці і дзеяннем закона маўленчай эканоміі, уплывам англійскай мовы на лексічную і словаўтваральную сістэмы беларускай мовы. Высокай прадуктыўнасцю вызначаюцца кампазіты са скарачанымі і звязанымі першымі кампанентамі інтэрнацыянальнага характару: *відэа-, бія-, інтэрнэт-, міні-, рок-, поп-, агра-* і інш. Разам з тым, нярэдка ўтвараюцца назоўнікі-неалагізмы з апорным кампанентам, роўным самастойнаму слову, раздзельна-аформлення складанні, а таксама гібрыдныя ўтварэнні з графічна незасвоеным першым кампанентам.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская граматыка: [у 2-х ч.] / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – Ч.1: Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. – 431 с.
2. Прыгодзіч М. Р. Словаскладанне ў беларускай мове / Мікалай Рыгоравіч Прыгодзіч. – Мінск: БДУ, 2000. – 227 с.
3. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. – Мінск: Беларус. навука, 2012. – 916 с.
4. Уласевіч В. І. Лексічныя працэсы ў беларускай мове 90-х гадоў XX ст.: дыс... канд. філал. навук: 10.02.01 / Вікторыя Іванаўна Уласевіч; НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 2002. – 20 с.
5. Уласевіч В. І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск: ТетраСистемс, 2009. – 448 с.